

Milica Antić Gaber, Marko Krevs

Številni obrazi migracij

Začasne ali stalne, lokalne ali mednarodne, prostovoljne ali prisilne, legalne ali ilegalne, registrirane ali neregistrirane migracije posameznic in posameznikov, celih družbenih skupnosti ali posameznih skupin predstavljajo pomemben dejavnik v konstruiranju in spreminjanju (sodobnih) družb. Razsežnosti mednarodnih migracij so resnično ogromne, saj je bilo vanje v času nastajanja te publikacije po ocenah Združenih narodov v enem letu vključenih več kot 200 milijonov ljudi. Po ocenah Gallupovega inštituta pa se jih še trikrat toliko želi preseliti, največ iz podsaharske Afrike ter proti nekaterim gospodarsko najbolj razvitim območjem sveta (Esipova, 2011). Nekateri avtorji zato, čeprav ob zavedanju, da ne gre za nov fenomen, govorijo o dobi migracij (Castles, Miller, 2009) ali o globalizaciji migracij (Friedman, 2004). Zagotovo je na globalne razsežnosti migracij vplivalo tudi to, da so vse bolj vidne značilnosti sodobnih družb nenehno spreminjanje razmer, nestabilnost, fluidnost, negotovost ipd. (Beck, 2009; Bauman, 2002).

Na obseg, smeri in vrste migracij ter na njihove posledice vplivajo številni družbeni in naravni dejavniki, tako na območjih odseljevanja kot tudi na območjih priselitev. Poleg tega si raziskovalke in raziskovalci iz številnih znanstvenih disciplin, ki proučujejo migracije, v raziskavah zastavljajo »neverjetno raznovrstna« vprašanja (Boyle, 2009, 96), uporabljajo različne metodološke pristope in iščejo različne interpretacije, in sicer v različnih prostorskih, časovnih in vsebinskih okvirih. Vse bolj prihaja do izraza, da so migracije kompleksen, večplasten, spremenljiv in kontekstualen proces, ki poteka na več ravneh. Prav zaradi tega spoznanja je raziskovanje migracij postajalo vse bolj interdisciplinarno polje, saj so teme in problemi tako kompleksni, da jih ni mogoče zgrabiti zgolj in izključno iz perspektive ene same znanosti ali teorije. Zato smo priča pravemu bogastvu »obrazov migracij«, ki ga odraža ter obenem k njemu tudi prispeva pričujoča tematska številka revije *Ars & Humanitas*.

Čeprav mobilnost oziroma migracije niso nov pojav, saj so se ljudje selili in preseljevali skozi celotno zgodovino človeštva, pa se šele v zadnjem času, v zadnjih nekaj desetletjih, z njimi resno teoretsko in raziskovalno ukvarjamo. V zadnjih dveh desetletjih so se pojavili številni raziskovalni projekti, univerzitetni programi in predmeti, raziskovalni inštituti, znanstvene konference, posveti, revije, knjige in druge publikacije, pri katerih sodelujejo tako raziskovalna in akademska sfera kot tudi politika in različne civilnodružbene organizacije. To priča o v zadnjem času izjemnem

zanimanju za vprašanje migracij, tako kar zadeva poznavanje samih procesov in njihovo mapiranje v zgodovini človeštva kot tudi teoretski razvoj migracijskih študij in vsakodnevno urejanje tega politično občutljivega vprašanja.

Migracije zadevajo številne subjekte na številnih ravneh: posameznice in posameznike, njihove družine ter celotne skupnosti tako na lokalni ravni v družbi emigracije kakor tudi na vseh teh ravneh v imigrantski družbi. Z migracijami se spreminjajo ne samo življenja posameznikov in posameznic, ampak se spreminjajo celotne skupnosti oziroma družbe in družbeni odnosi, zamikajo se kulturni vzorci, prihaja do pomembnih družbenih transformacij (Castles, 2010). Ob tem se seveda odpirajo številne teme, problemi in vprašanja, ki se gibljejo v širokem razponu od kršenja človekovih pravic do literarnih presežkov. Nekaterih od njih se dotikajo tudi prispevki v pričujoči tematski številki.

Povezovalni naslov prispevkov v tej tematski številki revije, »Številni obrazi migracij«, smo si sposodili iz že omenjenega poročila Gallupovega inštituta o globalnih selitvah (Esipova, 2011). Temeljno vsebinsko vodilo pri izbiri prispevkov je bila raznovrstnost, kar nakazuje tudi pregled znanstvenih disciplin, iz katerih prihajajo avtorji: sociologija, geografija, etnologija in kulturna antropologija, zgodovina, umetnostna zgodovina, sodobne sredozemske študije, študiji spola in medijski študiji. Tak pristop nujno pripelje ne le do raznolikih, ampak tudi do vsaj navidezno neskladnih, morda celo nasprotnih pogledov na obravnavane tematike. Vendar nismo želeli utišati glasov iz »drugih« znanstvenih disciplin, temveč smo raje v recenzentske postopke povabili znanstvenike s področij, s katerih so tudi avtorji. Bogastvo zbranih prispevkov torej ni v njihovi medsebojni skladnosti in potrjevanju, temveč prav v mnogoterosti pogledov, zgodb in interpretacij.

Prispevek Zore Žbontar obravnava odnos do tujcev v antični Grčiji, kjer je bilo gostoljubje do tujcev tako častivredna vrлина, da je vsak moral »izkazati gostoljubje in zaščititi kateregakoli tujca, ki je potrkal na vrata«. Zlasti je izzivalen kontrast med gostoljubjem v antični Grčiji in sodobnim pojavljanjem ksenofobije ter načini soočanja z migracijsko problematiko v gospodarsko razvitih državah. »Antični Grki so v odprti gesti gostoljubja do tujcev prepoznali svojo civiliziranost.«

Čeprav omenjene raziskave Združenih narodov in Gallupovega inštituta podpirajo nekatere uveljavljene stereotipe o glavnih globalnih tokovih migrantov ter o območjih, o katerih »sanjajo« potencialni migranti, Bojan Baskar opozarja na sočasen obstoj tudi drugačnih migracijskih želja, tokov migracij in njihovih interpretacij. Posebej se osredotoči na preseganje in relativizacijo stereotipov in teorij o nemobilnem in nepodjetnem (alpskem) hribovskem prebivalstvu in migracijah.

O tem, kako različne strategije pri prehajanju, prestopanju in prečkanju meja razvijejo migrantke, piše Mirjana Morokvasic. Označi jih kot prave socialne inovatorke, ki izumijo različne načine transnacionalnega življenja in tako od spodaj navzgor prispevajo k integrativnim procesom po vsej Evropi. V svoji inovativnosti gredo nekatere tako daleč, da premikajo različne, tako realne kot simbolne meje pripadanja naciji, spolu in poklicu.

Elaine Burroughs in Zoë O'Reilly izpostavita tesno povezanost med sicer uveljavljeno terminologijo, s katero v statistiki in tudi znanosti označujejo imigrante na Irskem in širše v EU, ter negativnimi reprezentacijami nekaterih tipov migrantov v politiki in javnosti. Razpravo navežeta zlasti na iskalce azila in nezakonite priseljence, ki pridejo iz držav zunaj EU. Raba jezika lahko hitro postane politični način izključevanja, zato predlagata razvoj in uporabo obzirnejše in pravičnejše migracijske terminologije.

Za spremembo izhodišča opredeljevanja in interpretacije sicer dobro proučenih selitev v nekdanji Jugoslaviji se zavzame Damir Josipovič. Predlaga zamenjavo dualističnega pogleda na te migracije s celostnim. Namesto njihovega poenostavljenega razumevanja kot mednarodnih in notranjih ali prostovoljnih in prisilnih migracij pa se zavzema za koncept psevdoprostovoljnih migracij.

Na zanimiv fenomen zamikanja ustaljenih vzorcev spolnih vlog opozori tekst Maje Korać-Sanderson, katere zaključki izhajajo iz študije družinskega življenja kitajskih trgovcev v tranzicijski Srbiji. Medtem ko številne študije ugotavljajo, da skrbstveno delo v zadnjih desetletjih v imigrantskih družbah v glavnem opravljajo migrantke, njena študija ugotavlja, da v Srbiji kitajske trgovke skrb za svoje otroke večinoma zaupajo lokalnim ženskam srednjega razreda. Ta obrat vlog pri »delitvi dela« v skrbstveni sferi, ugotavlja avtorica, je v prid obema vpletenima stranema.

Specifičen del mozaika sodobnih migracij v Sredozemlju, bangladeške skupnosti imigrantov na visoko industrializiranem severovzhodu Italije, razkriva Francesco Della Puppa. Izsledki poglobljenega kvalitativnega proučevanja odstirajo dejavnike, ki oblikujejo ta segment bangladeške diaspore, izkušnje migrantov ter učinke selitve na njihove družbene in biografske trajektorije.

Izsek iz bolj tipičnih sredozemskih migracijskih procesov na primeru priseljavanja na Malto predstavi John A. Schembri in Maria Attard. Ugotavljata zmanjševanje števila selitev med Malto in Veliko Britanijo ob hkratnem povečevanju priseljavanja iz ostalih držav Evrope in podsaharske Afrike. Med učinki priseljavanja na Malto izpostavi izredno zgoščenost priseljenega prebivalstva, ki presega gostote celotnih prebivalstev v nekaterih evropskih državah.

Miha Kozorog obravnava povezavo med migracijami in konstruiranjem krajev, iz katerih te migracije izvirajo. S pomočjo Ardenerjeve teorije »odročnost« izrazito emigracijske Benečije izrazi ne toliko v topografskem kot v topološkem smislu, v razmerju do drugih krajev. »Odročnost« nastaja v razmerju z »zunanjim svetom«, s tistimi, ki govorijo o »odročnih krajih« iz privilegiranih središč. Na primeru umetniškega dogodka, s katerim želijo organizatorji »odpreti tak kraj zunanjemu svetu« in »spodbuditi produkcijo bolj svetovljanskega kraja«, pokaže zgolj začasnost učinka tega dogodka na zmanjšanje »odročnosti«.

O temeljnih časovnih in prostorskih značilnostih selitev »prebivalcev z ustvarjalnim poklicem« v Sloveniji piše Jani Kozina. Pri opredeljevanju tega specifičnega dela prebivalstva in pristopa k proučevanju njegovega migriranja se opre zlasti na dela Richarda Floride. Ugotavlja, da so prebivalci z ustvarjalnim poklicem v Sloveniji prostorsko zelo nemobilni in po tem kriteriju precej podobni ostalim poklicnim skupinam v Sloveniji, obenem pa tudi prebivalcem z ustvarjalnimi poklici v južni in vzhodni Evropi, za katere velja, da so med najmanj mobilnimi v Evropi. Podrobnejše analize pokažejo, da se ustvarjalci bolj razvitih regij načeloma intenzivneje selijo in so tudi v večji meri pripravljeni na selitev.

O izkušnjah migrantk pri dostopu do trga delovne sile v Sloveniji govori članek Mojce Pajnik in Veronike Bajt. Obstoječa zakonodaja in posamezne politike namreč migrantke potiskajo v položaj, ko, če hočejo priti do zaposlitve, pristajajo na manj zahtevna dela. Pri tem so tarče stereotipnih reakcij in praks diskriminiranja tako na podlagi spola kot tudi starosti, pripisane etnične in religiozne pripadnosti ali kakšne druge okoliščine, še posebej dejstva, da so migrantke. Obenem pa prav zadnje vpliva na to, da s strani države niso deležne nikakršne zaščite.

Migracijske študije pogosto domnevajo, da so ciljne države »moderne«, države izvora pa »tradicionalne«. Razprava Anil Al-Rebholz ugotavlja, da takšna dihotomija pojmovanja modernega in tradicionalnega dodatno spodbuja stereotipne, esencialistične in homogenizirajoče predstave o muslimanskih ženskah v »zahodnem svetu«. Na podlagi biografskih pripovedi mlade Maročanke in Kurdinje ter razmerij med materami in hčerami prikaže raznolike strategije opolnomočenja mladih žensk v transnacionalnem migracijskem kontekstu.

Specifični obraz migracij prinaša tekst Svenke Savić, namreč obraz umetniških migracij med Slovenijo in Srbijo po drugi svetovni vojni. Avtorica v njem ugotavlja, da je v treh ansamblih (opernem, gledališkem in baletnem) več kot trideset umetnic in umetnikov iz Slovenije s svojim pionirskim delom pomembno zaznamovalo razvoj gledališke umetnosti v Srbskem narodnem gledališču v Novem Sadu.

Verjamemo, da nam je uspelo v pričujočo tematsko številko ujeti pomemben del sodobnega evropskega raziskovalskega utripa s področja migracij. Poleg uveljavljenih znanstvenikov s tega področja se je v ožji izbor prispevkov uvrstilo tudi več mladih avtoric in avtorjev, ki začenjajo raziskovalne kariere. Njihov uspeh nas veseli, saj obeta živahnost tega raziskovalnega področja tudi v bodoče. Obenem nas veseli, da so se vabilu odzvali predstavniki tako številnih znanstvenih disciplin ter da je število prispevkov, ki smo jih prejeli, znatno presegalo največji možni obseg revije. Spoznavanje in razumevanje številnih obrazov migracij sta pomembna koraka proti celovitemu znanju, potrebnemu za uspešno soočanje z izzivi migracijske problematike danes in, kot kaže, še posebej v prihodnosti. Zato je izjemnega pomena, da raziskovalci najdemo načine prenosa svojih znanstvenih spoznanj v prakso – na vse ravni izobraževanja, v medije, širše strokovne javnosti ter seveda tudi odločevalcem v lokalnih, državnih in mednarodnih ustanovah. Poziv velja tudi vsem avtorjem prispevkov v tej številke revije.